

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
lantbruksvetenskap

The white man's burden

– En studie om den svenska synen på biståndet till Afrika

The white man's burden

– A study of the Swedish view on the aid to Africa

Emma Söderberg

The white man's burden
The white man's burden

Emma Söderberg

Handledare: Kjell Hansen

Btr handledare: Flora Hajdu

Examinator: Yvonne Gunnarsdotter

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2012

Omslagsbild:

Serietitel: nr:

ISSN:

ISBN:

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Bistånd, Utveckling, The other, Diskurs

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Det svenska biståndet till utvecklingsländer har förändrats sedan det officiellt inleddes för drygt 60 år sedan. Från att ha varit något som regeringen inledningsvis mest fnyste åt är biståndet idag en viktig del av den svenska ekonomin. De svenska biståndsorganisationerna arbetar för att förbättra omständigheterna i utvecklingsländer, men de gör det på olika sätt. Teorier som varit centrala i denna studie är Alf Hornborgs teori om utveckling och Edward Saids teori om ”The other”.

Denna uppsats bygger på en litteraturstudie där jag avgränsat mig till att undersöka det svenska biståndet till Afrika. Detta har dels skett genom att analysera information i böcker och artiklar, men även genom analys och jämförelse mellan två svenska biståndsorganisationers hemsidor; SIDA och Forum Syd. Jag har uteslutit insatser som görs vid naturkatastrofer och andra akuta situationer och istället läst om mer långsiktiga mål för landsbygdsutveckling i Afrika. Jag har använt mig av diskursanalys för att tolka den skriftliga informationen.

Ett av de viktigaste resultaten av denna undersökning är att biståndet allt för sällan utformas efter det verkliga behovet hos mottagarländerna. Istället kommer givarnas önskemål om hur arbetet ska gå till först. Jag har även kunnat identifiera stora skillnader i hur SIDA och Forum Syd ser på biståndsarbetsprocessen och på mottagarländerna.

Abstract

Swedish development assistance to developing countries has changed since it officially started over 60 years ago. Aid was initially mostly ignored by the government but today it is an important part of the Swedish economy. The Swedish aid organizations are working to improve conditions in developing countries, but they do so in different ways. Theories that have been central in this study are Alf Horn's theory of development, and Edward Said's theory of "The other".

This paper is based on a literature study. I have limited the work to examine the Swedish aid to Africa. I have analyzed information in books and articles, but also analyzed and compared two Swedish aid organizations' websites; SIDA and Forum Syd. I have ruled out efforts that aid organizations make in emergency situations such as natural disasters, and instead read about their longer-term objectives for rural development in Africa. I have used discourse analysis to interpret the written information.

One of the key findings of this study is that aid is rarely tailored to the real needs of recipient countries. Instead, donors' wishes for how the job should be done come first. Another key finding is that I have been able to identify major differences in how SIDA and Forum Syd look at aid work processes and in how they perceive the recipients.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Abstract	3
Innehållsförteckning.....	4
Inledning	5
Syfte	6
Frågeställningar.....	6
Metod och teori	7
Utveckling.....	8
The other	8
Diskurs	9
Biståndets historia	12
Biståndet idag.....	16
Biståndet som industri.....	16
Politikens närvaro (eller brist på närvaro) i biståndet	18
Förbättring eller förändring?	18
”Vi” och ”De”	22
Två svenska biståndsorganisationer	25
SIDA	25
Forum Syd.....	30
Avslutning	33
Litteratur och källor.....	35

Inledning

I Moçambique skördades riset med kniv. De bästa axen valdes ut så att dessa sedan kunde användas till utsäde året därpå. Ogräs kunde effektivt rensas bort i samband med skörden. Endast de ax som var mest mogna skördades; de andra fick vara kvar på plantan tills dess att även de var mogna. I slutet på 1980-talet kom Gunilla till Sofalaprovinzen i södra Moçambique. I nämnda område har jordbrukstekniker försökt införa brukandet av skära istället för kniv vid risskörden. Detta för att rationalisera jordbruket så att mindre arbetskraft krävs för en större skörd. En enkel förändring, eller förbättring, som jordbruksteknikerna menade. Men var det så enkelt som att bara byta redskap? Hur skulle då enskilda ax kunna väljas ut för utsäde? Hur skulle då ogräsen kunna skiljas ut från skörden? Och hur skulle omogna ax kunna lämnas på plantan för senare skörd vid moget tillstånd? Det kanske inte var så enkelt. Det kanske inte var en förbättring. Gunilla kom till Moçambique som socionom och hennes arbete kom att kretsa mycket runt problemen som uppstod i relationerna mellan projektets folk och bönderna i området (Åkesson, 1994).

Gunillas berättelse ger en god bild av de problem som kan uppstå då västerländska biståndsgivare vill hjälpa människor i fattiga länder. Svenska staten har som mål att varje år avsätta 1% av BNI (Brutto Nationalinkomst), vilket 2012 uppgår till 35,2 miljarder kronor, till bistånd i utvecklingsländer (regeringen.se, 2/5-2012). Men hur ser egentligen Sverige som givarland på mottagarländerna? Vilka problem kan uppstå i relationen mellan givarland och mottagarland? Detta är några av de frågor som diskuteras i denna uppsats om det svenska biståndet till Afrika.

Uppsatsen bygger på en litteraturstudie där jag valt att utgå från ett mindre antal kända aktörer inom detta fält. Inledningsvis beskrivs de teorier jag använt mig av uppdelat i tre underrubriker; ”Utveckling”, ”Diskurs” och ”The other”. Texten fortsätter i en historisk tillbakablick över vilka faser det svenska biståndet gått igenom. Sedan blickar jag in i biståndet som industri, huruvida politiken har en påverkan i denna industri, varför vi ger bistånd och hur biståndsgivarna ser på mottagarna. Som avslutning appliceras

teorierna om utveckling och "The other" på två svenska biståndsorganisationers hemsidor: det statliga verket SIDA, och den enskilda organisationen Forum Syd. Ovan nämnda teorier går igenom i avsnittet "Metod och Teori" och jämförelsen mellan de båda biståndsorganisationerna görs genom en diskursanalys för att se hur de skiljer sig från varandra eller om det är så att de följer samma linje.

Jag vill understryka att även jag är en del av en diskurs kring det svenska biståndet till Afrika. Jag är i allra högsta grad färgad av min omgivning precis som alla andra. Jag har valt att studera litteratur som intresserar mig, och valt bort litteratur som inte intresserar mig. Jag är en ung, etniskt svensk kvinna mitt uppe i mina universitetsstudier. Jag har vuxit upp i en medelklassfamilj och levt ett privilegierat liv i ett rikt land. Alla dessa faktorer har påverkat mig i hur jag ser på min omvärld och jag anser det därför viktigt att läsaren är informerad om dessa omständigheter vid läsningen.

Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur det svenska biståndet har utvecklats och vilka föreställningar om landsbygdsutveckling i Afrika som finns hos svenska biståndsorganisationer idag.

Frågeställningar

- Vad har de svenska biståndsorganisationerna för uppfattning om mottagarländerna?
- Varför ger rika länder bistånd till fattiga länder?
- Vilka utmaningar finns hos biståndsorganisationerna?
- Hur vill svenska biståndsorganisationer bidra till landsbygdsutveckling i Afrika?
- Vem är biståndet till för?

Metod och teori

Denna studie har genomförts genom bearbetning och analys av information i litteratur och på internetsidor. Min ursprungliga tanke var att skriva om en enskild organisations arbete för landsbygdsutveckling i Afrika. Jag bestämde mig för att skriva om Röda Korset. Jag var intresserad av att läsa utvärderingar av SRKs (Svenska Röda Korsets) så kallade globalprojekt, som är projekt drivna av Röda Korsetorganisationen i det utsatta landet men som får bidrag från SRK i form av pengar eller personal. Som komplement till detta ville jag utföra intervjuer och observationer i möten med människor som arbetar i Sverige med dessa frågor. Jag stötte dock på stora motgångar i mitt arbete redan från start. Efter upprepade försök (timmar i telefon och framför datorskärmen i mailkontakt) tvingades jag inse att de som arbetade på det svenska huvudkontoret inte hade möjlighet att bistå mig i mina försök att få fram information om organisationens arbete i dessa frågor. Jag vände mig då till intranätsansvarige för att få inloggningsuppgifter så att jag på egen hand kunde leta fram den information jag behövde. Då jag inte heller där fick någon hjälp gav jag upp mina försök att skriva om SRK. Istället bestämde jag mig för att fokusera på en litteraturstudie på ämnet svenskt bistånd till Afrika. Jag har avgränsat mig till att skriva om sådant bistånd som går till mer långsiktiga projekt, och därmed uteslutit de insatser som görs vid naturkatastrofer och andra akuta situationer. Jag har funderat över vilka olika diskurser som är aktuella i det svenska biståndsarbetet till utvecklingsländer.

Begrepp kan ha olika betydelse för olika personer. I denna uppsats är begreppen *utveckling*, *The other* och *diskurs* av stor betydelse och därför kommer jag att förtydliga hur olika teoretiker ser på dessa begrepp.

I de flesta fall har författarna till böckerna och artiklarna i min litteraturstudie inte skrivit egna definitioner utan utgått från vad som kan ses som allmänt godtagbart, som till exempel att utveckling är en, ofta positiv, förändring.

Utveckling

Enligt Alf Hornborg, professor i humanekologi vid Lunds universitet, finns idag två huvudperspektiv på tillväxt och utveckling; ”nollsummespels-” och ”ymnighetshornsteori”. Den senare har idag diskursiv hegenomi, det vill säga tolkningsföreträde. Denna teori förespråkar ekonomisk tillväxt för att lösa problem som till exempel miljöförstöring, konflikter, kriminalitet och till och med sjukdomsepidemier som till exempel HIV. Hornborg menar att den allmänna diskursen idag kretsar kring en stor tillit till teknologi och ekonomisk tillväxt. En tillit som han menar aldrig varit större (Hornborg, 2010).

Nollsummespelsteorin lyfter fram att det råder en ojämn utbytesrelation mellan industrialiserade och råvaruexporterande länder. När några länder blir rikare kommer andra som följd av detta att bli fattigare. För att få en tydligare bild av verkligheten menar Hornborg att vi måste räkna med andra värden än enbart de monetära. Till exempel måste bakomliggande flöden av konkreta resurser i energi, arbetstid och produktiv mark tas med i beräkningen (Hornborg, 2010). Tvärtemot vad ymnighetshornsteorin föreslår finns det forskare som menar att till exempel sjukdomsepidemier som HIV inte har någonting med fattigdom att göra. Nej, snarare ser sambandet till exempel ut som så att ju fattigare man är i Östafrika desto mindre är sannolikheten statistiskt sett att man är HIV-infekterad (svtplay.se, 4/5-2012).

The other

Edward Said, författare och professor i litteratur och engelska, har skrivit flera böcker om hur människor skapar sin identitet och hur de ser på andra i relation till detta. Han menar att människor i allmänhet skapar sin identitet i relation till något annat. Vi skapar en bild av vad vi *inte* är och genom den definierar vi vår egen identitet. Denna syn på identitetsskapande har sin grund i Suids bok ”Orientalism” som utreder begreppet ”The other” (Said, 2003). ”The other” är allt det som jag inte är. Said beskriver i ”Orientalism” hur västerlänningar såg på mellanösterns kultur, språk och historia. Han

menar att det västerländska var en kontrast till det orientaliska och att folket som levde i orienten var "the other" (ibid).

Said grundade en teori för hur människor ser på varandra och skapar sin identitet. Hans exempel rörde mellanöstern men teorin är så pass allmängiltig att andra forskare spunnit vidare på den. Ett exempel på en forskare som använt sig av Suids teori för att beskriva det min studie berör, nämligen hur västerlänningar ser på afrikaner, är Maria Eriksson-Baaz.

Maria Eriksson-Baaz är forskare vid Nordiska Afrikainstitutet och har i inledningen till antologin "Same and Other" från 2001 beskrivit västvärldens syn på den afrikanska befolkningen. För att illustrera detta använder sig Eriksson-Baaz av ett citat från kulturteoretikern och sociologen Stuart Hall.

"it is only through the relation to the Other, the relation to what it is not, to precisely what it lacks, that the 'positive' meaning of any term – and thus its 'identity' – can be constructed." (Eriksson-Baaz, 2001:6)

I detta citat kan vi se att teorin är exakt densamma som Suids; att en identitet skapas i relation till vad den inte är. För att finna vad vi inte är kan vi se till kulturer, historia och språk som känns främmande i andra delar av världen, till exempel Afrika.

Diskurs

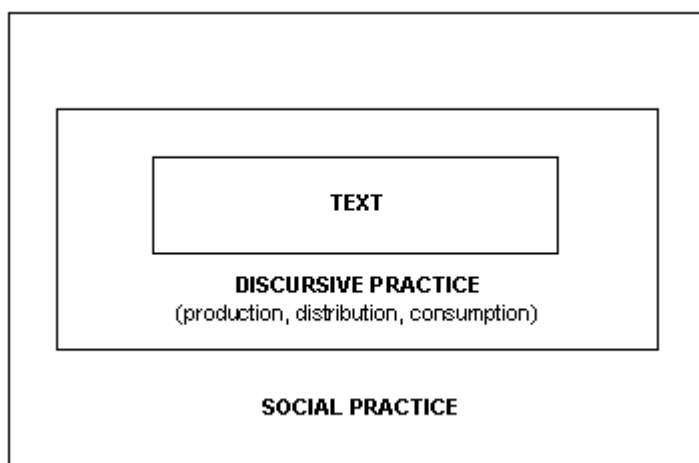
För att analysera de texter och internetsidor jag läst har jag valt att använda mig av diskursanalys. Diskurs innebär att vårt språk är strukturerat i olika mönster som vi följer när vi i tal eller skrift uttrycker oss i ett socialt sammanhang (Phillips & Winther Jørgensen, 2000). Till exempel talas det om "politisk diskurs" eller som i det här fallet "biståndsdiskurs". Följaktligen betyder ordet diskursanalys att dessa språkliga mönster analyseras (ibid).

En av inriktningarna inom diskursanalysen är kritisk diskursanalys. Den främste teoretikern inom detta område är Norman Fairclough, professor

emeritus i lingvistik på Lancaster University. Faircloughs teori fokuserar på att diskurs är en form av social praktik som både konstituerar den sociala världen och konstitueras av den. Människor skapar aktivt sin sociala omgivning genom vardagspraktik samtidigt som de påverkas av denna sociala omgivning (ibid). Genom kritisk diskursanalys kan texter analyseras i en större kontext.

Faircloughs teori lämpar sig väl för min studie då den fungerar för praktisk tillämpning. Jag har genomfört en litteraturstudie där jag analyserat materialet ur ett kritiskt diskursanalytiskt perspektiv, och kompletterat detta med samma form av analys av text på hemsidor. Allt mitt material består således av skriven text. Jag har letat efter nyckelord och kopplat samman dessa för att urskilja diskursen. Vissa ord har en särskild laddning inom en viss diskurs och dessa ord kallas nodalpunkter. Genom att analysera språkbruket i litteratur och på hemsidor har jag kunnat sätta dessa texter i ett större sammanhang och kunnat göra jämförelser.

Fairclough har ställt upp en tredimensionell modell för kritisk diskursanalys som visas nedan.

Figur 1: Figur över Faircloughs tredimensionella modell för kritisk diskursanalys (Doyle, 2003).

Denna modell består i den innersta kretsen av diskurs som text där det språkliga står i fokus. Utanför denna finner vi diskurs som praktik vilket innebär analys av produktion, distribution och konsumtion av texterna. I

min undersökning innebär detta analys av aktörerna i sitt sammanhang, till exempel varför SIDA skriver som de gör på sin hemsida; vilken agenda de har. Den tredje dimensionen, diskurs som social praktik innebär analys av diskursen i förhållande till ett bredare utomstående tema som till exempel ideologier (Phillips & Winther Jørgensen, 2000). I min studie gör jag exempelvis kopplingen mellan SIDA:s språkbruk och praktik till den nyliberalistiska ideologin.

Jag kommer i min analys av materialet ha ovanstående begrepp i åtanke och genom teorierna bakom begreppen försöka göra kopplingar mellan de olika texterna.

Biståndets historia

Den första formen av svenskt biståndsarbete var de missionärer som i mitten av 1800-talet reste till Etiopien, som på den tiden kallades Abessinien.

Förutom att sprida Guds ord hjälpte de även lokalbefolkningen att bygga skolor och sjukstugor (sida.se, 19/4 2012). Göran Hydén är professor emiritus i statsvetenskap vid University of Florida och enligt honom kan det svenska biståndets historia, från 1900-talet fram till idag, delas in i tre faser (Hydén, 2010).

1. Den folkliga fasen 1949-1966
2. Den byråkratiska fasen 1966-1990
3. Den politiska fasen 1990-dags dato

1. De flesta kanske idag kopplar biståndets historia till SIDA (Swedish International Development cooperation Agency), men detta statliga verk startades inte förrän 1964. Innan dess fanns något som kallades NIB (Nämnden för Internationellt Bistånd), som i sin tur föranleddes av den så kallade CK (Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd till mindre utvecklade områden). Under de första åren stod två frågor i fokus för CK:

- Ska svenskar sändas ut i fält eller ska folk från utvecklingsländerna utbildas i Sverige?
- Vilka länder ska gynnas av svenskt bistånd?

Förslaget om att utbilda folk från utvecklingsländer i Sverige röstades ned av CK, men dess opposition ordnade egen finansiering av projektet och de första studenterna från Afrika och Asien kom till Lund i slutet av 1950-talet. CK beslutade istället att finansiera bistånd i fält och Etiopien fick 1953 ett tekniskt gymnasium för att utbilda ingenjörer och i Pakistan startades 1957 en yrkesskola. De experter som engagerades i dessa tidiga biståndsprojekt kännetecknades enligt Hydén av:

”...en äkta idealism men samtidigt en något överdriven uppfattning om hur mycket en enskild expert kunde åstadkomma i det långa loppet.” (Hydén, 2010:70)

Hornborgs teori om ymnighetshorn passar in på denna beskrivning av hur experterna såg sig själva (Hornborg, 2010). De var på plats för att hjälpa de fattiga och genom denna hjälp skulle alla problem kunna lösas. De hade uppfattningen att det bistånd de bidrog med skulle leda till storartad förbättring och att de var de stora hjältarna i arbetet.

Under denna inledande period i biståndets historia lades grunden för hur svenskarna idag ser på sin omvärld. Denna internationalisering förstärktes även av att Dag Hammaskjöld valdes som FN's generalsekreterare 1952 (Hydén, 2010).

Tio år senare, i 1962 års regeringsproposition om statligt utvecklingsbistånd, framlades fyra mål:

- ekonomisk tillväxt
- ekonomisk och social utjämning
- ekonomiskt och politiskt oberoende
- demokratisering

I ovanstående mål blir det synligt hur stark tron på tillväxt var vid den här tiden. I endast ett av fyra mål lyser ekonomisk utveckling med sin frånvaro. Detta är en syn på utveckling som lever kvar än idag, om till och med inte starkare nu än då. Exempel på detta visas i analysen av SIDA:s hemsida i den avslutande delen av uppsatsen.

Ovanstående proposition kallades ”biståndsbibeln”. Samma år omvandlades CK till NIB; ett statligt verk som existerade i tre år innan det ersattes av SIDA (sida.se, 19/4 2012).

Hydén menar att folket verkade vara för biståndet men att i Sveriges regering var stödet och förståelsen för bistånd till utvecklingsländerna fortfarande litet vid den här tiden. En av motståndarna var dåvarande finansminister Gunnar Sträng. Enligt biståndsministern Ulla Lindströms memoarer ska Sträng vid en riksdagsdebatt 1966 ha sagt:

”U-länderna måste igenom sin Gustav Vasa-tid liksom vi en gång: svält, uppror, krig – det sker en anpassning så småningom skall du se. Som hos oss. Kina har klarat anpassningen fint. Till priset av diktatur. Indien med sina kor behövde lära av Kina. Nigerias finansminister kastades i diket, låg där och bönade för sitt liv, lovade dom som hotade mörda honom alla pengar han samlat i Schweiz. Ömkligt. U-länderna kan inte hjälpas, såna som dom är. Tro mig, Ulla.” (Lindström, 1970:333)

I och med Gunnar Strängs motvilja till att godta Ulla Lindströms krav på budgeten för SIDA:s räkning inför 1967 avgick Lindström och detta blev slutet på den folkliga fasen i svenskt bistånd (Hyden, 2010). Ulla Lindström var en representant för den folkliga solidariteten som Hydén beskriver. Hon stod som en kontrast till den inställningen som den dåvarande regeringen hade. När hon inte fick det stöd hon hade hoppats på, och eftersom hon ansåg det skandalöst hur lite pengar som avsattes för biståndet, avgick Lindström.

2. Under 1970-talet bestod biståndsarbetet i mångt och mycket om att bygga skolor, sjukhus och fabriker. Samtidigt började man inse att det kanske inte är helt rätt att kopiera och klistra in en västerländsk modell i en helt annan kultur, i ett annat land, och uttrycket ”bistånd på mottagarnas villkor” myntades (sida.se, 19/4 2012). Frågan är vem det var som tog på sig uppdraget att döma vad ”mottagarnas villkor” egentligen innebar. Som mitt inledande exempel visade så fanns ju redan så sent som på 1980-talet projekt som byggde på tanken att förbättra biståndstagarnas liv, men som misslyckades då ”mottagarnas villkor” inte tillgodosattes på rätt sätt.

En av de starkaste uppfattningarna om hur biståndet skulle skötas vid den här tiden var att skilja biståndet från handel och investeringar. Detta drevs framförallt av socialdemokraterna, medan deras borgerliga opposition ville ha ett närmare samarbete mellan regering och näringsliv. Först på 1980-talet fick oppositionen sin vilja igenom då SIDA fick en avdelning för industriinvesteringar. Under denna byråkratiska fas i biståndets historia skapades rutiner och en organisationskultur växte fram (Hydén, 2010).

Senare i uppsatsen kommenteras och förklaras den ekonomiska aspekten av SIDA:s som än idag har en avdelning för industriinvesteringar.

3. Från slutet av 1980-talet ökade antalet biståndsländer snabbt till närmare 125 stycken. Men 2007 skar den svenska regeringen ned antalet till 33 för att med färre länder kunna få en bättre överblick och samla biståndsresurserna så att de skulle göra mer nytta (sida.se, 19/4-2012).

Under denna period av det svenska biståndets utveckling menar Hydén att det blev tydligt att verksamheten inte bara var teknisk, ekonomisk eller administrativ, utan framför allt politisk. Sverige började ifrågasätta mottagarländernas politiska system och begärde en förändring av dessa för att upprätthålla biståndet. Ett exempel på en ledare som lät sig påverkas av givarnas åsikter är Tanzanias Julius Nyerere som från att ha förespråkat enpartisystemet bytte sida till flerpartisystemets anhängare. Detta blev ett första lilla steg mot en demokratisering i landet (Hydén, 2010). Idag har vissa ickestatliga organisationer, som till exempel Forum Syd, demokratisering som ett av huvudmålen med biståndsarbetet (forumsyd.org, 19/4-2012).

Senare i uppsatsen diskuteras huruvida biståndet fortfarande befinner sig i en politisk fas eller ej.

Biståndet idag

Biståndet som industri

På OECD's hemsida (Organisation for Economic Co-operation and Development) finns en lista med definitioner av relevanta begrepp inom området. Där definieras begreppet "aid activity" som något som inkluderar projekt och program, monetära överföringar, leveranser av råvaror, kurser, forskningsprojekt, skuldåtgångar och bidrag till icke-statliga organisationer (oecd.org, 22/4-2012). Detta är en bra inramning av vad biståndsarbete kan gå ut på. Däremot finns personer som menar att en stor del av biståndsarbetet i Sverige bedrivs för egen vinning i form av anställningar och så vidare. En av dessa kritiker är Pär Krause.

Pär Krause är ekonom och frilansskribent och bevakar ekonomi och politik med särskild inriktning på utvecklingsfrågor. Mellan 2002 och 2006 var han bosatt i Tanzania, ett land som genom åren fått stort bistånd från Sverige. I boken "Det svenska biståndsberoendet" från 2007 tar han tydligt ställning mot hur biståndsarbetet sköts i Sverige idag. Bland annat argumenterar Krause för hur biståndet är en industri. Han menar att de anställda på SIDA samt de enskilda biståndsorganisationerna är rent ekonomiskt beroende av biståndet för sin egen försörjning. Vidare skriver Krause om att när SIDA ber om en ökad budget gör de det delvis för att upprätthålla sin industri; för att hålla folk anställda, eller kanske rent av kunna anställa än fler. Det är alltså enligt honom inte enbart en godhjärtad handling att be om mer pengar från staten, då en stor del av denna budget inte går till direkt till förmån för de fattiga i världen.

"Det faktum att så många som en gång börjar inom biståndsindustrin blir kvar där tyder på att det är en attraktiv bransch, även ekonomiskt. Många av SIDA:s anställda är periodvis stationerade utomlands och blir där ytterst ansvariga för projekt som organisationen bedriver i samarbetsländerna. Det är lätt att konstatera att det ofta är ekonomiskt mycket fördelaktigt att för SIDA:s räkning vara placerad i ett samarbetsland." (Krause, 2007:44)

Vidare framhåller Krause att biståndsarbetarna som blivit stationerade har det relativt gott ställt ekonomiskt. De har förmåner och en levnadsstandard som de människor de är där för att hjälpa inte ens kunnat drömma om. Enligt honom är det förståeligt att lokalbefolkningen i vissa av mottagarländerna ser biståndet som en form av nykolonialism (ibid).

Här kan det vara värdefullt att fundera över vem biståndet egentligen är till för. ”Det är väl klart att biståndet är till för de fattiga!” tänker nog många. Men faktum är att frågan inte besvaras så enkelt. Visserligen är detta det officiella syftet, men det kan inte förnekas att biståndet även kan nyttjas av flera andra; som till exempel de anställda på organisationerna som arbetar med dessa frågor. Eller som politiker som lockar väljare genom att ha en fin, moraliskt riktig, politisk agenda.

Även för Sverige som exportland är det fördelaktigt med ett omfattande offentligt bistånd menar Krause. Exportföretagen har framförallt gynnats av de så kallade bundna utvecklingskrediterna. Dessa subventionerade krediter har utvecklingsländer fått som samtidigt förbinder dem att köpa varor och tjänster från svenska företag (ibid). Krause vill här framhäva det politiskt inkorrekta med att tillåta vinstindrivande privata företag att tjäna pengar på biståndet.

Hydén menar att mottagarländerna får ett biståndsberoende då pengarna som fås i form av bistånd från andra länder utgör en betydande del av den nationella budgeten. Problemet är att givarna alltid har uppfattat sig som lösningen på Afrikas utsatta situation men har istället skapat en beroendeställning som hindrar självständig utveckling (Hydén, 2010).

Denna bild skymtar idag dock endast i utkanten av diskursen kring biståndet. För att bruka fina termer kan man uttrycka detta som att Krauses uppfattning om ämnet är en anomali som utmanar normalvetenskapen.

Politikens närvaro (eller brist på närvaro) i biståndet

1985 hade Hydén en önskan om att enskilda organisationer skulle få tillgång till offentliga medel för att bedriva en biståndsverksamhet på samma villkor som SIDA. Detta mottogs från SIDA's håll med stark kritik som grundade sig i att en utspridning av biståndet från fler aktörer bara skulle ge sämre resultat. Först på 1990-talet sågs en förändring som enligt Hydén kanske då istället gav de enskilda organisationerna överdrivet stort projektbistånd. Dagens politisering av biståndet har enligt honom lett till att utveckling numer är vad givarna menar att det är (Hydén, 2010).

Å andra sidan menar Krause att det han kallar biståndsindustrin kunnat växa fritt i en egen sfär utanför den politiska. Detta till följd av brist på kritisk granskning av biståndet. Krause menar att den verkliga efterfrågan som finns i mottagarländerna ofta kommer i skymundan då den egna nyttan för givarna kommer först. Det handlar allt mer om kvantitet i biståndet. En viss summa pengar ska spenderas oavsett behovet. Den informationen som de fristående organisationerna och SIDA sprider ger en känsloladdad bild av verkligheten som Krause påstår ofta är falsk. Deras budskap är att fattigdom ska bekämpas med bistånd; alltså med den egna verksamheten (Krause, 2007).

Vad jag kan se så är Krause och Hydén överens om att biståndet ges på givarnas villkor och att detta är ofördelaktigt. Dock företräder de två sidor av diskursen kring det politiska i biståndsarbetet då Hydén menar att problemen beror på en politisering av biståndet medan Krause anser att det är på grund av bristen av politiskt ingripande som denna utveckling kunnat ske.

Förbättring eller förändring?

Både Krause och Hydén har diskuterat problematiken med syftet till förändring och båda menar att man i allt för liten utsträckning idag tar hänsyn till det verkliga behovet hos biståndstagarna.

”För några år sedan sålde jag min skrivmaskin. Köparen var en ung grabb i årskurs nio och han fick den för en billig penning. Dels för att han inte hade råd med mer, dels för att jag gärna ville stötta det jag uppfattade som en spirande författartalang. Lite senare gick det upp för mig att han inte alls köpt maskinen för att skriva sina första dikt försök eller något sådant. Han hade köpt den för att skriva ut fotbollsresultat. Punkt och slut. Detta enkla fakta gjorde mig besviken. Jag hade ju, i min enfaldiga välvilja, velat hjälpa en spirande talang in på författandets bana. Och så ville han bara skriva ut fotbollsresultat. Det var nästan ett helgerån.” (Palm, 1994:61)

Så inleds texten ”Mötet” av Airi Palm, en bibliotikarie som arbetade med utveckling av kommunbibliotek för svensk volontärsamverkan i Zimbabwe 1989-1992. Hon var där för att tillsammans med de som arbetade på plats utveckla biblioteken på olika sätt. Palm menar att det ofta hände att hon och hennes medarbetare missförstod varandra även när de trott att de förstått varandra. Ungefär som i skrivmaskinsfallet (Palm 1994).

Då väcks frågan om varför det är nödvändigt med förändring, och för vem förändringen är till. Jag har under min litteraturstudie av ämnet stött på fler liknande exempel på hur biståndsorganisationer haft intentionen att förbättra livssituationen för fattiga människor, men misslyckats kapitalt då den så kallade hjälpen utgått från vad givarorganisationen ansåg vara betydelsefullt istället för vad mottagarna egentligen behövde. Åkesson, hon som medlade mellan bönder och jordbrukstekniker i Moçambique, har en viss förståelse för hur det kan bli tokigt ibland trots att givarna menat väl. När en ny teknik ska introduceras kan den verka hur bra och rimlig som helst om den ses isolerad, men ofta fungerar den inte alls under de förhållanden som till exempel bonden lever (Åkesson, 1994).

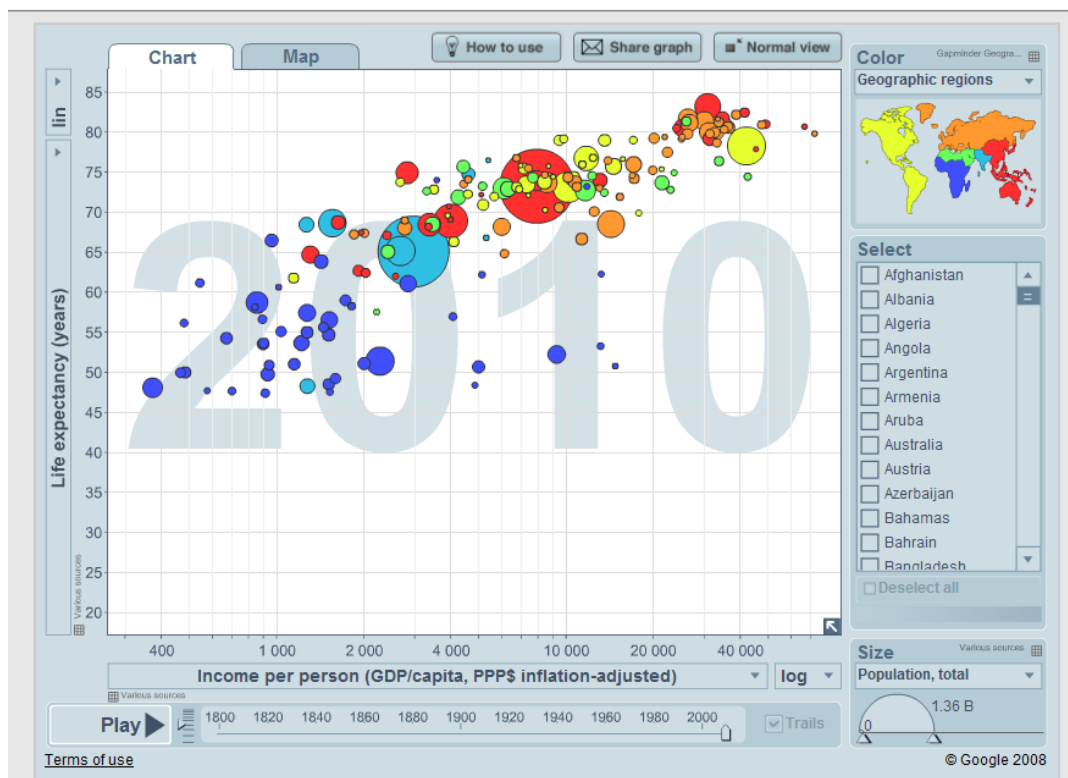
Kanske ett av de svåraste begreppen att definiera i diskursen om bistånd till utvecklingsländer är just utveckling. I en artikel av Gustavo Anríques och Kostas Stamoulis skriven för FN står det att utveckling ska förstås som en varaktig förbättring av befolkningens livsstandard och välfärd (Anríques & Stamoulis, 2007:2). Med denna definition som utgångspunkt så hade kanske

biståndsarbetet fungerat bättre än vad det gör idag, då ordet *förbättring* många gånger verkar ha bytts ut mot ordet *förändring* vilket ju inte alls behöver vara positivt.

Vi vet att det det skett *förändringar* i Afrika de senaste 50 åren, men har det då inte skett någon *förbättring* alls? Det finns de forskare som menar att den bild av utvecklingsländerna som västvärlden har är helt felaktig. En intressant person som på senaste tiden fått stor uppmärksamhet över hela världen är Hans Rosling som föreläser om global utveckling och västvärldens syn på de så kallade utvecklingsländerna (som han menar överhuvudtaget inte existerar).

I dokumentären ”Roslings värld” som sändes i SVT 4/5 uttrycker Rosling sin förtvivlan över att de studenter han föreläst för haft en så skev världsbild. Framförallt är det bilden av Afrika som Rosling tycker framställs på ett felaktigt sätt. Han påstår att Afrika har haft en riktigt positiv utveckling de senaste 50 åren, relativt sett. För man inte kan tala om utvecklingsländer som en homogen grupp där alla föder många barn, dör tidigt, är fattiga och har hög barnadödlighet. Man måste se varje land i sin egen kontext. Självsäger han att andra ser på honom som en galen optimist medan han själv menar att han helt enkelt studerar statistik och förmedlar fakta (svtplay.se, 4/5-2012).

Roslings son och sonhustru utvecklade ett datorprogram som visar statistik i lättlästa bubbeldiagram. Detta program köptes för några år sedan upp av Google och familjen fick ett stort kapital som gick till att starta den ideella stiftelsen Gapminder. På Gapminder arbetar man för att skapa en bättre tillgänglighet till statistik, för alla. Nedan syns ett exempel på ett diagram från Gapminders hemsida. Länderna visas som bubblor och de blå bubblorna föreställer de afrikanska länderna. På x-axeln anges inkomst per person och på y-axeln ser vi förväntad livslängd. Bubblans storlek anger hur många invånare landet har; exempelvis representerar den stora ljusblå bubblan Indien och den stora röda bubblan Kina (gapminder.org, 4/5-2012).

Figur 2: Diagram över hur världens länder förhåller sig till varandra i kategorierna förväntad livslängd och inkomst per person (gapminder.org, 4/5-2012).

Även om det Rosling säger, om att det har skett en förbättring i Afrika de senaste 50 åren, är sant så kan man ändå se i diagrammet att mycket återstår för att få en jämlikare värld. För som diagrammet visar så är det nästan uteslutande de afrikanska länderna som har lägst inkomst per capita och lägst förväntad livslängd av alla världens länder.

Den självklara följdfrågan till FNs definition om vad utveckling ska ses som är i mina ögon vad som menas med ”förbättring”. Är det en förbättring att närma sig den levnadsstandard vi har här i väst? Är förbättring att ha det gott ställt ekonomiskt? Eller är det att ha gott om naturresurser? Förbättring för vem? De texter jag har analyserat i denna uppsats har alla brukat ordet ”utveckling” utan att närmare definiera dess betydelse. Man kan därför utgå från att det finns nyanserade uppfattningar om vad ordet innebär. Dessa frågor skulle kunna diskuteras i en hel uppsats för sig. Jag har därför valt att inte se närmare på frågan utan istället fokusera på mina frågeställningar. Jag anser det dock nödvändigt att väcka en tanke hos läsaren om hur vi själva

ser på ”utveckling” och att det är viktigt att vara medveten om språkliga uppfattningar för att undvika missförstånd.

”Vi” och ”De”

Hydén menar att givarna alltid har sett sig själva som lösningen på Afrikas problem. Istället för att försöka bygga ett välfungerande samarbete där båda parter kan lära av varandra har givarna utsett sig själva till ”domare snarare än medspelare” som Hydén uttrycker det (Hydén, 2010:93).

Ur en svensk biståndssynpunkt blir ofta biståndstagarna de som Said benämner ”the Other”. Människan har som tidigare nämnts ett behov av att hitta avvikande egenskaper i andra för att definiera sig själv (Said, 2003). I biståndsdiskursen skapar de svenska biståndsarbetarna sin arbetsmässiga identitet genom att distansiera sig från mottagarna. Risken är då att de agerar som en auktoritet över mottagarna istället för att försöka bygga upp ett samarbete.

Enligt Eriksson-Baaz kan västvärldens syn på Afrika lättare förstås ur ett historiskt perspektiv. I slutet av 1800-talet definierades afrikaner genom deras avvikelser från människorna i väst; som det primitiva, barbariska ursprunget istället för civilisationen, som kropp istället för hjärna, som passiv istället för aktiv och innovativ, och så vidare (Eriksson-Baaz, 2001). Denna syn har givetvis moderniserats men risken finns att många av dessa tankar om ”de andra” lever kvar och påverkar biståndsarbetet på ett negativt sätt.

Ett aktuellt exempel på detta är den uppståndelse som uppstod efter att kulturminister Lena Adelsohn Liljeroth besökt Moderna museet den 15 april i år och skar upp en tårta som föreställde en naken svart kvinna. Moderna museets avsikt med konstinstallationen var att problematisera kvinnlig omskärelse, men Afrosvenskarnas riksförbund såg detta som ett hån mot de som drabbats av rasism och mot de kvinnor som drabbats av omskärelse. Förbundet kräver nu att kulturministern avgår. Kulturministern själv sa i en intervju med TT att hon tycker att det är viktigt att konsten tillåts vara provocerande och att hon deltagit i processen för att uttrycka just detta.

Konstnären Makode Lindes syfte med tårtan var att påverka svenskarnas syn på Afrika. Han menar att västvärlden kanske har en alltför romantiserande bild av Afrika när det i verkligheten egentligen präglas av slaveri och förtryck (TT, 17/4-2012).

Detta belyser den historiska aspekten av distansieringen mellan ”vi” och ”de”. Konstnären menar att västvärlden på många sätt fortfarande ser på Afrika med en förlegad syn. Att hans installation väcker så många känslor anser jag visar på att detta är ett problem som svenskar är ovana att tala om idag. Det är ett känsligt ämne som kanske skulle må bra av att avdramatiseras.

Biståndsarbetaren och journalisten Tina Lundh skriver att de flesta biståndsarbetarna funderat över de kulturella skillnader som råder mellan ”de” och ”oss” innan de åker iväg för att arbeta i fält. Det hon saknar är däremot att fler kan prata om den förtroendeklyftan som skapas i grupperingen av ”vi” och ”de”. Människor har kanske i allmänhet inte lika stor förtroende för ”de” som de har för ”oss”. Hon menar att grupperingarna skapas i de flesta situationer som rör biståndsarbete men att vi borde göra vårt bästa för att se bortom detta. Självklart finns dock biståndsarbetare som inte alls åtnjuter alla de fördelar som arbetet medför eller låter fördelarna påverka arbetet (Lundh, 1994).

Något att vara uppmärksam på är skillnaderna i möjligheter. Biståndsorganisationernas utsända kan kräva en öppen redovisning av vad som sker och vart pengarna och materielen tar vägen. Frågan som Lundh ställer sig är om biståndstagarna känner till möjligheten till öppen redovisning (ibid.). Hur kan man kräva en rättighet man inte ens vet existerar? Kanske finns vissa skillnader mellan ”de” och ”oss” men skillnaderna borde inte få ett så stort utrymme att de skadar förtroendet i det *samarbete* som ju biståndet ändå borde vara.

Segregeringen mellan ”vi” och ”de” blir synlig på andra plan än bara mellan rika länder och fattiga länder. Även mellan stad och land finns en klyfta som

är viktig att vara medveten om i biståndsarbetet. Lokalt i mottagarlandet kan motsättningar finnas mellan de som bor på landsbygden och de i städerna. Anríques och Stamoulis skriver om definitionen av det som är "landsbygd". De menar att det rurala ofta är det som blir över efter att det urbana har definierats. En vanlig metod är att utifrån en gräns på befolkningstäthet definiera tätort och resten är då landsbygd. Problemet är att dessa gränser i befolkningstäthet varierar stort mellan länderna. I Uganda anses ett område med 100 invånare vara en tätort medan gränsen för vad som är urbant ligger på 20,000 invånare i Nigeria (Anríques & Stamoulis, 2007:4).

Ofta spelar dock den formella definitionen av vad landsbygd är inte lika stor roll som den verkliga uppfattningen. I många sammanhang jag stött på under min tid som landsbygdsutvecklingsstudent har människor som bor på landsbygden förknippat städerna med en viss makt. Ofta är huvudkontor för olika företag och toppolitikers arbetsplatser lokaliserade i städerna. Detta medför ett maktövertag i städerna jämfört med landsbygden. Många landsbygdsbor känner därför en oförmåga att påverka i frågor som egentligen rör de mer än stadsborna.

Två svenska biståndsorganisationer

De svenska biståndsorganisationerna framställer en bild av sig själva till omvärlden delvis genom sina hemsidor. Internet är lättillgängligt för de flesta och är ett forum där organisationerna kan nå ut till människor över hela världen. De valda organisationerna (Forum Syd och SIDA) har båda hemsidor som kan läsas både på svenska och engelska. Så vilken bild är det då de målar upp av sig själva? Varför tar de det ställningstagande de tar? Dessa frågor diskuterar jag med utgångspunkt i Norman Faircloughs kritiska diskursanalys.

SIDA

SIDA är en statlig myndighet som lyder under Utrikesdepartementet. Regeringen ger uppdrag som SIDA genomför för att nå målen med den svenska utvecklingspolitiken. Detta innebär att det SIDA skriver på sin hemsida måste ha en mer officiell prägel än det som Forum Syd kan skriva. Precis som Krause beskrivit så har staten ett mål för biståndet till utvecklingsländer som bygger på det kvantitativa ekonomiska. Det finns ett mål på att 1% av Sveriges BNI ska gå till fattigdomsbekämpning i utvecklingsländer. Målbeskrivningen fokuserar, även för hur mottagarna ska utvecklas, på att uppnå en viss ekonomisk utveckling, som sedan förväntas bli en god grogrund för vidare utveckling på andra områden. God utveckling likställs med god tillväxt. Visserligen är det inte något fel med ett ha ekonomisk tillväxt som mål för biståndspolitik men det kan bli problematiskt när detta mål stjälar fokus från andra viktiga målsättningar.

SIDA fokuserar i sin verksamhet på fem viktiga fält för att minska fattigdomen i världen:

- Demokrati, jämställdhet och mänskliga rättigheter
- Ekonomisk utveckling
- Kunskap, hälsa och social utveckling
- Hållbar utveckling
- Mänsklig säkerhet

Dessa fält har fastställts med grund i regeringens tre prioriteringar för att så effektivt som möjligt bidra till minskad fattigdom:

- Demokrati och mänskliga rättigheter
- Miljö och klimat
- Jämställdhet och kvinnors roll i utvecklingen

(sida.se, 23/4-2012)

Min uppfattning är att regeringen menar att målsättningarna ska uppnås genom ekonomisk tillväxt i utvecklingsländerna. SIDA:s målsättningar är en utökad version av regeringens där tillväxt har en mer framträdande roll och det blir då mer förståeligt hur biståndsarbetet kommer kunna gå till rent praktiskt.

På SIDA:s hemsida kan följande mening läsas:

Med bistånd ska fattigdomen i världen minska. Det är det ursprungliga och alltså viktigaste skälet till att världens rika länder ger ekonomiskt stöd till fattiga länder. (sida.se, 10/5-2012)

Rika länder ger ekonomiskt stöd till fattiga länder. Detta uttalande visar att SIDA:s syn på mottagarna är att de goda biståndsarbetarna hjälper de fattiga mottagarländerna med ekonomisk stöd för att de annars inte kan ta sig ur fattigdomen på egen hand. Den bilden av biståndsarbete passar väl in i ymnighetshornsteorin som Alf Hornborg talar om (Hornborg, 2010). Ymnighetshornsteorin är en del av den nyliberala ideologin som idag är en ideologi med visst tolkningsföreträde. Detta tankesätt bygger på att ekonomisk tillväxt är en förutsättning för att hållbar utveckling ska kunna ske.

Det intressanta i denna diskurs är allt det som lämnas osagt. Man diskuterar till exempel inte de processer som ser till att Afrika hålls kvar i fattigdom. Genom att SIDA *inte* för ett resonemang kring hur nykolonialismen påverkar de afrikanska ländernas fattigdom så framstår biståndsarbetet som

något gott som västvärlden gör för Afrika istället för att erkänna att det till stor del är på grund av västvärlden som de fattiga länderna försatts i fattigdom från första början.

SIDA menar att fattiga länder med hjälp av bistånd ska kunna bygga upp en god ekonomi. Då kommer människor kunna *börja tjäna pengar på sina arbeten* som det uttrycks på hemsidan (sida.se, 10/5-2012). Med detta menar förstås inte SIDA att människor i fattiga länder inte tjänade några pengar alls på sina arbeten innan biståndet infördes, men att de då kunde få en acceptabel lön i förhållande till den globala marknaden. Ytterligare ett exempel som belyser den vikt SIDA lägger på ekonomisk utveckling står att finna på hemsidan:

En starkare ekonomi kan även bilda en grund för att stärka eller bygga upp ett demokratiskt statskick. När ett lands befolkning får politiska rättigheter kan de vara med och påverka samhällsutvecklingen i positiv riktning.

Ekonomiskt bistånd kan även främja fred. När fattiga länder utvecklar sin ekonomi minskar risken för interna och externa konflikter. (sida.se, 10/5-2012)

Bristen på demokrati framhävs som ett problem som uppkommit lokalt i Afrika istället för att påpeka att detta är ett arv från kolonialtiden då kolonialmakterna i väst organiserade Afrikas stater på ett sätt som lever kvar än idag.

SIDA hävdar att när ekonomin stabiliserats kan ett demokratiskt statskick byggas upp, människor kan få politiska rättigheter, och krig kan omvandlas till fred. Allt bygger på tillväxt. Detta resonemang är fullt rimligt i den värld vi lever i idag. ”Money is power” sägs det ju och det ligger en hel del i det uttrycket. Så länge fattiga länder inte har lika stor talan på den politiska arenan som rika länder är det svårt att få igenom förändringar. Att se diskurser i sin kontext är viktigt. Diskurser både formar och formas av sociala strukturer. SIDA har, helt naturligt, blivit format av den tid vi lever i och har i sin tur format omgivningen genom sin syn på verkligheten.

Blickar vi tillbaka några årtionden menar Hydén att synen på biståndet var annorlunda. Då stod det solidariska, folkliga i centrum och en stor empati fanns för de som inte hade det lika gott ställt (Hydén, 2010). Idag har biståndet omvandlats till en industri där SIDA har en avdelning för industriinvesteringar och där svenska exportföretag kan gynnas av så kallade utvecklingskrediter (Krause, 2007). Det har skett en övergång i biståndsdiskursen från en grundtanke om solidaritet och rättvisa till ett nyliberalistiskt synsätt där den globala marknadsekonomin styr.

Enligt Hornborg värderas pengar globalt sett som en viktigare komponent i vår utveckling idag än vad det gjorde förr; detta relativt andra värden såsom arbetskraft, naturtillgångar, miljö och så vidare (Hornborg, 2010). När en sådan förändring sker kan det visa sig ofördelaktigt att inte följa med i utvecklingen. SIDA har följt med i utvecklingen, och genom att se världsproblemen genom ekonomiska glasögon påverkar SIDA i sin tur hur biståndsarbetet går till i praktiken. De sätter upp mål som för det mesta har med pengar att göra och fokus läggs på att lösa de ekonomiska problemen i utvecklingsländerna.

En annan viktig aspekt av biståndsarbetet som jag tidigare redogjort för är problematiken med givarländernas distansiering till mottagländerna. Historiskt sett har den ”vita mannen” alltid sett sig som överlägsen de afrikanska folken. Under kolonialismen var målet att se till att den ociviliserade lokalbefolkningen skulle anamma den livsstil som västvärlden hade samtidigt som de skulle hålla sig på sin plats och inse sig underlägsna. Idag är målen i viss mån likartade; varpå det är förståeligt att dagens befolkning i mottagarländerna ibland känner det som om historien upprepar sig. Den brittiske poeten Rudyard Kipling skrev på slutet av 1800-talet dikten ”The white man’s burden” som syftar på att det var den vita mannens tunga börda att ta ansvar för och sätta de afrikanska folken i arbete och så vidare. Så här lyder diktens första två verser:

*Take up the White Man's burden--
Send forth the best ye breed--
Go bind your sons to exile
To serve your captives' need;
To wait in heavy harness,
On fluttered folk and wild--
Your new-caught, sullen peoples,
Half-devil and half-child.*

*Take up the White Man's burden--
In patience to abide,
To veil the threat of terror
And check the show of pride;
By open speech and simple,
An hundred times made plain
To seek another's profit,
And work another's gain.
(fordham.edu, 14/5-2012)*

Detta kan ses som en form av förklaring till hur västerlänningar såg sig själva som den goda, rika, hjälpande handen till de outvecklade, ociviliserade samhällena där befolkningen av Kipling beskrevs som ”Half-devil and half-child”. Idag är tonen inte lika rasistisk men budskapet om att de goda västerlänningarna hjälper de utsatta, fattiga i syd lever kvar än.

Med bistånd ska fattigdomen i världen minska skriver SIDA på sin hemsida. Som om det skulle vara helt otänkbart att fattigdomen skulle kunna minska på annat vis. Vidare läses: *När ett rikt land som Sverige hjälper fattiga länder med kunnande och pengar kan dessa länder växa, både ekonomiskt och politiskt* (sida.se, 10/5-2012). Så om det rika landet Sverige inte skulle hjälpa de fattiga länderna skulle de inte kunna växa. Det är tack vare det rika landet Sveriges kunnande som det fattiga landet får bättre ekonomi och politik. Frågan är varför det inte lyfts fram att det självklart redan finns en hel del kunnande på plats i mottagarlandet. Om det kunnandet så lättvindigt

förbises kan många onödiga problem uppstå. Det rika landet Sverige kanske är övertygade om att det är mycket mer effektivt att skörda riset med skära istället för med kniv för att det skulle fungera hur bra som helst i det skördesystem som används här, men förbiser då det kunnande och den tradition som finns på plats. Det viktigaste är att inse att biståndet är ett samarbete.

Forum Syd

Forum Syd är en paraplyorganisation som samlar 175 svenska organisationer. De arbetar med internationellt bistånd och opinionsbildning om globala frågor och har som mål att uppnå global rättvisa och hållbar utveckling, att utveckla demokratin och minska fattigdomen. De har som slogan ”Mer demokrati, mindre fattigdom”. För att utveckla demokrati och minska fattigdomen i världen har Forum Syd valt ut fyra uppgifter som de ser som sina huvudsatsningar:

- Bilda opinion i frågor som är viktiga för fattigdomsbekämpning
- Vara en biståndsaktör i syd och öst
- Bidragsförmedling
- Bygga kapacitet hos organisationer och andra med intresse för utvecklingsfrågor

(forumsyd.org, 19/4-2012).

I denna organisation ges bilden av att mer demokrati ska leda till mindre fattigdom, jämfört med SIDA där resonemanget är att tillväxt ska leda till demokrati. Forum Syd är kritiska till den utveckling som skett i och med att multinationella företag fått allt större inflytande. På hemsidan skriver de:

Under de senaste åren har biståndslandskapet också förändrats i och med att nya aktörer, såsom företag har klivit in på biståndsarenan.

(forumsyd.org, 8/5-2012)

Detta kan ses som en form av kritik mot den nyliberalistiska ideologi som SIDA är en del av, där tillväxt ska leda till god utveckling på flera plan. Detta visar att SIDA och Forum Syds världsbilder ingår i helt olika sammanhang. Forum Syd har inte på sig de ”ekonomiska glasögonen” som jag beskrev att SIDA har. I den diskurs Forum Syd är en del av är ett ord som *demokrati* mer i fokus, och skulle inom diskursanalysen beskrivas som en nodalpunkt, medan en nodalpunkt hos SIDA är *tillväxt* (se beskrivning av ”nodalpunkt” på sidan 10).

Forum Syd menar att de *globala klyftorna tär på naturresurserna*. Det de menar med det är att västvärlden utnyttjat den fattigare delen av världen för dess naturtillgångar. Med andra ord är Forum Syd förespråkare av nollsummespelsteorin (Hornborg, 2010). Blir vissa länder rika kommer andra att bli fattiga som en följd av att det endast är det monetära som värdesätts på den globala marknaden.

Jag har funderat en hel del över begreppen ”vi” och ”de”. När jag läser på Forum Syds hemsida märker jag att de skapar en distans mellan å ena sidan makthavare och politiker å andra sidan folkrörelser och gräsrotsorganisationer. Här tar de ett tydligt ställningstagande för gräsrotsorganisationerna, och makthavarna blir ”de” som ”vi” (folkrörelserna) är emot. Till skillnad från SIDAs hemsida där biståndsgivarna är ”vi” och biståndstagarna är ”de” så har Forum Syd ställt sig på de mindre organisationernas sida (som ofta har sin bas på landsbygden). Ur detta perspektiv ses makthavarna (som allt som oftast är bosatta i städerna) alltså som något mer främmande och avvikande.

Forum Syd menar att biståndsarbetet bör utgå ifrån *mottagarnländernas behov* istället för att låta givarlandets politiska och ekonomiska intressen styra arbetet. Men vem är det egentligen som avgör vilka behov mottagarländerna har? Här tar Forum Syd sig rätten att avgöra detta. Sannolikt är det oundvikligt att en biståndsorganisation måste ta sig den friheten, men en konsekvens av detta kan bli att biståndet trots allt tillgodoser fel sorts behov.

Samtidigt kanske vissa politiska värderingar måste vara en del av biståndsarbetet. Ambitionen hos Forum Syd att skapa eller upprätthålla demokrati i ett utvecklingsland är ett sådant exempel. I denna fråga har givarlandet Sverige tagit tydlig ställning för demokrati och det ses som en självklarhet hos svenska medborgare. En demokratisk samhällsstruktur är uppenbarligen inte något som Forum Syd avser tillhöra givarlandets politiska intressen. Detta är ett tydligt exempel på det uttalade i denna diskurs eftersom demokrati är så självklart i Sverige att vi inte ens ser det som en politisk fråga. Forum Syd är inte en fristående organisation i den bemärkelsen att de är fristående från de grundläggande politiska värderingar som finns i det här landet, men de är fristående i den bemärkelsen att de utmanar den statligt accepterade synen på ekonomiskt tillväxt som lösningen på utvecklingsländernas alla problem.

Avslutning

Det är viktigt att komma ihåg att de organisationer som arbetar med bistånd består av människor, människor som ibland kan ha en annan personlig agenda än den som visas upp offentligt från organisationen som helhet. Informationen som sprids av biståndsorganisationerna är information som måste ses i sitt sammanhang för att kunna tolkas.

Den så kallade biståndsindustrin borde i grund och botten vara en industri vars självändamål är att avskaffa sig själv eftersom det slutgiltiga målet med biståndsarbetet är att minska fattigdomen. Detta kan bli problematiskt med tanke på att det i Sverige idag trots allt finns 10 000 personer som är beroende av biståndet för sin försörjning (Krause, 2007).

Många kritiker finns till biståndets existens, men kanske är det inte biståndet i sig det är fel på, bara hur det används. Jag får känslan av att många av de författare vars texter jag läst har ställt sig frågan huruvida bistånd är något som...

1. är bra?
2. borde finnas men måste förbättras?
3. borde avskaffas?

och att de flesta på olika sätt ändå kommit fram till alternativ 2. Hur denna förbättring ska gå till är osäkert och återigen står definitionen av begreppet ”förbättra” i centrum. Vad en förbättring av det svenska biståndet skulle kunna innebära är en fråga vi ännu inte fått besvarad.

Det är genom ”de” som ”vi” eller ”jag” blir till. ”De” (i det här fallet biståndsmottagarna) har det sämre ställt än ”oss”, alltså måste ”vi” hjälpa ”de”. Ser det lite larvigt ut att sätta citationstecken över dessa personliga pronomen? Det kan jag hålla med om. Men det är ju för att man, i min mening, inte riktigt kan uttrycka sig så över huvudtaget. Varför inte sluta använda dessa ord så mycket som vi gör? Varför inte försöka se likheter istället för skillnader? Om skillnaderna mellan människor förminskas och

alla istället försöker se biståndsarbetet som ett *samarbete* skulle kanske många av biståndsarbetarnas motgångar förminskas.

Gunilla Åkesson, socionomen som arbetade i Moçambique, fick sig en rejäl utmaning när hon försökte sig på att medla mellan biståndsgivare och biståndstagare. För hennes arbete blev möten (ibland efter viss påstridighet från hennes sidan) mellan de båda parterna en lösning på problemet. Hon fann att genom att fysiskt arbeta tillsammans på samma plats tvingades båda parter lära av varandra för att finna svar. Relationer, traditioner, historia och släktband var områden som var viktiga att få inblick i för att kunna förstå hur arbetet bäst skulle utföras. I slutändan fick jordbruksteknikerna kunskaper om olika gruppers kontroll av mark, en kontroll som är sammankopplad med makt. De lärde sig även om de olika ekonomiska och traditionella villkor som gällde på platsen och med denna kunskap kunde arbetet till slut utföras mycket bättre. Huruvida kniven ersattes av skäran vet jag inte, men det kanske inte är lika viktigt längre. Det finns ju så mycket annat att dra lärdom av från detta exempel.

Litteratur och källor

Tryckta

Anríques Gustavo & Stamoulis Kostas, 2007: *Rural Development and poverty reduction: Is agriculture still the key?*, Agricultural development economics division, The food and agricultural organization of the united nations

Doyle Mike, 2003: *Discourses of employability and empowerment: Foundation Degrees and 'Third Way' discursive repertoires*, Salford: University of Salford

Hornborg Alf, 2010: *Myten om maskinen – Essäer om makt, modernitet och miljö*, Göteborg: Daidalos

Hydén Göran, 2010: *Bistånd och utveckling – Afrika: Givarnas stora utmaning*, Stockholm: Liber

Krause Pär, 2007: *Det svenska biståndsberoendet – Om intressen och värderingar inom den svenska biståndsindustrin*, Stockholm: Timbro

Lindström Ulla, 1970: *Och regeringen satt kvar! – Ur min politiska dagbok 1960-1967*, Stockholm: Bonniers

Lundh Tina, 1994: Dom och vi, i Emsheimer Peter, 1994: *Riskornet – en antologi om kunskapsutveckling i biståndsarbetet*, Stockholm: Sydpunkten

Palm Airi, 1994: Mötet, i Emsheimer Peter, 1994: *Riskornet – en antologi om kunskapsutveckling i biståndsarbetet*, Stockholm: Sydpunkten

Phillips Louise & Winther Jørgensen Marianne, 2000: *Diskursanalys – som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur

Said Edward, 2003: *Orientalism*, New York: Knopf doubleday publishing group

TT, 17/4-2012: *Afrosvenskar kräver ministeravgång*

Åkesson Gunilla, 1994: Förändring är inte alltid självklar – erfarenheter från ett jordbruksprojekt, i Emsheimer Peter, 1994: *Riskornet – en antologi om kunskapsutveckling i biståndsarbetet*, Stockholm: Sydpunkten

Internetsidor

sida.se:

<http://www.sida.se/Svenska/Bistand--utveckling/Detta-ar-svenskt-bistand/>,
23/4-2012

<http://www.sida.se/Svenska/Bistand--utveckling/Detta-ar-svenskt-bistand/Svensk-bistandshistoria/>, 19/4-2012

forumsyd.org:

https://www.forumsyd.org/Default_ForumSyd.aspx?id=2181, 19/4-2012

https://www.forumsyd.org/templates/FS_ArticleTypeA.aspx?id=29237, 8/5-
2012

oecd.org:

http://www.oecd.org/document/32/0,3746,en_2649_33721_42632800_1_1_1_1,00.html#Aid_Activity, 22/4-2012

regeringen.se:

<http://www.regeringen.se/sb/d/12432/a/50276>, 2/5-2012

svtplay.se:

Roslings värld, <http://svtplay.se/t/103478/dokumentarfilm>, 4/5-2012

fordham.edu:

<http://www.fordham.edu/halsall/mod/Kipling.html>, 14/5-2012